

X 6920
A SZEGEDI ALFÖLDKUTATÓ BIZOTTSÁG KÖNYVTÁRA.
IV. (TÁRSADALOM- ÉS NÉPRAJZI) SZAKOSZTÁLY KÖZLEMÉNYEI 17. SZÁM.

NOMÁD NÉPEK LÁNGELMÉI

GÉZA ÉS SAROLT

IRTA:

BIBÓ ISTVÁN

—

80500 X

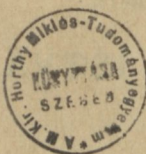
SZEGED, 1933

SZEGED VÁROSI NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ RÉSZVÉNYTÁRSASÁG

SZTE Egyetemi Könyvtár

J000655263

X 69268

Az állattenyésztő és földműves kultúrák ismerete s a reánk maradt elég gyér történeti adatok alapján kíséreljük meg kialakítani a magyar történet képét 960 körül, amikor az augsburgi ütközet és Bizánc sikeres ellenállása a magyarság rabló kalandozásait szinte teljesen beszüntették.

A magyarság egész története nem más, mint folytonos küzdelem és alkalmazkodás a nehéz viszonyokhoz. Ennek megfelelően a vándorlások, a honfoglalás és a kalandozások korának magyarságát életmódjának és a foglalkozásoknak a különböző viszonyok szerint való változtatása és kombinációja jellemzik. Az eredetileg nomád állattenyésztő magyarság már kaukázusvidéki hazájában is rátér időnkint a földművelésre s a nomád kereskedelemre, amint azt jövevényszavaink tanúsítják.¹ Hasonlóképp ismétli magát a magyarság a X. század elején is, amikor a Duna-Tisza környékén és a Dunántúl sík-dombos vidékén állandóbban megtelepedve, újból eltér a kitünőleg nomád életmódtól. Árpád, Lél és a Balaton túlsó felén élő Bulesu törzsei a honfoglaláskori vezérkedés és a külföldi kalandozás révén jobban gazdagodnak s az általuk megszállott részek, a Dunántúl keleti fele és a Dunamellék jobban népesednek is. A gazdagság megszűli a békésebb élet utáni vágyat, amit csak erősít annak józan belátása, hogy a külföldi kalandozások már nem hoznak megfelelő hasznot. A népesség szaporodása s az állandó letelepülés pedig lehetővé teszi a föld intenzívebb, belterjesebb művelését. Árpád nemzetsége a letelepülő kultúra terjesztésében is elől jár; a fejedelmi nemzetség tagjai a Duna

¹ Hóman (Magyar történet I. 110.) utal arra, hogy az alán nyelvből kölcsönzött *vám, híd, vásár, vásárnap* szavainak a fejlettebb kereskedelmi fogalmak ismeretéről tanuskodnak, melyekkel még a kazár és holgár kereskedelem kialakulása előtt, valamikor az V—VII. században, kaukázusi szomszédjaink révén ismerkedtünk meg. — Kaukázusvidéki földművelésűnkre *alma, körte, szőlő (bor, seprő, szür)* szavaink mutatnak. (Németi Gy.: A honfoglaló magyarság kialakulása 172. Zichy István gróf; MNYK. I: 5, 63—64.)

mellékén és a Dunántúl keleti részében gazdag birtokosok.² A települtség és a földművelés felé haladó kultúra egy pár nemzedék alatt átalakítja a központi Dunamellék urainak eddig kitünőleg nomád állattenyésztő mentalitását. A letelepült földművelő úgy külső, fizikai alkatában, mint belső lelki világában nagymértékben elűt a nomád állattenyésztőtől. A földműves ember, még ha gazdag is, jobban együttmunkálkodik háza népével s ez bizonyos bensőséget teremt. A dunántúli meghódított szlovének nyelvéből vettük át az intenzívebb földművelés nem egy kifejezését, ami már a hódító és meghódított népek, de egyben a meghódított föld közötti szorosabb kapcsolatra mutat.

Mindezek alapján azonban teljesen hibás a magyar történet folyamát olyképen felfogni, hogy abban a kereszténységgel egyidejűleg előtérbe kerülő földműves kultúra egyszerűen az addig domináló állattenyésztő nomád kultúra helyébe lép. Az állattenyésztés intenzíven folyik tovább. A tiszamelléki részek magyarsága megmarad a nomád kóborló állattenyésztés mellett és csupán egyes helyeket száll meg tömegesebben, jó részt a folyók mellett.³

A nomád állattenyésztésen és a letelepült földművelésen kívül azonban a kereskedelem bizonyos megjelenési formái — amelyek már a kazár szomszédságban élő Don és Dnyeper vidéki magyarság IX. századára is jellemzőek voltak,⁴ — sem olyan idegenek a X. századi magyarságtól, mint azt általában feltételezzük. 973 körül „a kőből, mészből épült Prágába, hová szlávok, oroszok portékáikat vitték“, eljönnek „a magyar területről zsidók, moszlimok, törökök, magyarok“, s „árúikért, bizánci pénzüikért, bőrneműeket, prémeket és rabszolgákat vittek haza magukkal“. ⁵ A Nestor-féle krónikából pedig tudjuk, hogy Magyarországból Bulgária felé ezüsttel és lóval kereskednek.⁶ A kalan-

² L. Hóman—Szekfü I. A magyar törzsek elhelyezkedése térképét: Tétény, Taksony, Tas, Solt, Ölle (Árpád nemzetség), Megyer, Kurszánvára (Árpád törzs) a Duna mellett; Jutas, Fajsz, Tarhos, Tevel, Tormás (Árpád nemzetség), Csák, Bicske, Szabolcs, Szalók, Baracska, Bikács (Árpád törzs) a Dunántúl.

³ L. Pais D. Anonymus térképét és Hóman—Szekfü: Magyar történet I. A magyar törzsek elhelyezkedése térképét.

⁴ V. ö. Ibn Rustát: „Amidőn a magyarok rabszolgáikkal *Kerh* elé érkeznek, a bizánciak eléjük jönnek s vásárt csinálnak velők. A magyarok rabszolgáikat nekik átadják s cserébe bizánci aranyszöveteket, színes gyapjúszőnyegeket és más bizánci árukat kapnak“. (MHK. 169—170. Németh Gy. A honfoglaló magyarság kialakulása. 155.)

⁵ Pauler: A magyar nemzet története Szt. Istvánig 96., Georg Jacob: Arabische Berichte 12. Ibráhím ibn Já gûb után.

⁶ MHK. 375. — Hóman (Magy. tört. I. 110) utal arra, hogy az ezüstöt zsákmányolás és idegen népek adója révén szerezhették a magyarok.

dozások is immár nem annyira nomád állattenyésztők terepszemléi, hanem inkább vagyon- és kincsszerző vállalkozások. Béke idején pedig a primitív kereskedelem a nomád és félnomád társadalmakban világszerte elősegíti a szerteszét lakó törzsek barátkozását, összekeveredését, létrehozza a vendégbarátság intézményét.⁷ Anonymus értesít róla, hogy Taksony idejében „bulár [bolgár] földről nagyon sok izmaelitával jöttek némely fölötté nemes urak: Billa meg Baks. A vezér Magyarország különböző vidékein földet adományozott nekik s még azonfelül a várat is, melyet Pestnek hívnak, örökre nekik engedte“.⁸ A kereskedő bolgárok beszüremkedése és a kazár törzsek beolvadása még inkább elősegítette a kereskedő hajlamok kifejlődését s az egymástól nomád módra elkülönülő törzsek keveredését. Az idegen népekkel való bensőbb barátkozás jele már Bulesu konstantinápolyi látogatása is, amelyet egy pár évre rá, az erdélyi vajda „a hatalmas“ Gyula látogatása követ s mindkettőt nagy kitüntetéssel fogadják Bizancban.⁹

A szerteszét lakó törzsek barátkozását s egymáshoz közeledését elősegíti és fokozza a fejedelmi nemzetség részéről Taksony fiának Gézának házassága, aki feleségül veszi a Bizancban kereszténnyé lett Gyula leányát, Saroltot. A hatalomban gyengült fejedelmi ház fia e házassággal biztosítja a központi hatalomtól elszakadni törekvő egyik leghatalmasabb törzsfő szövetségét, vagy legalább is békén létét. Ez a házasság nem jelent különösebb szakítást a nomád államisággal szemben, mert a nomádok általában endogámok s Gyula, mint Horka fia s Tétény unokája (Anonymus c. 6.) háza népével, nemzetségével együtt Árpád nemzetségéből szakadt ki. Hogy Gyula gazdag volt, igen valószínű. Gazdagsága is hozzájárult, hogy leánya, Sarolt kezéért sokan versenyeztek.¹⁰ Nomád fejedelmet a rablott préda, az idegen adó, vagy a kereskedelem tehet gazdaggá s Gyula valószínűleg nemcsak kíváncsiságból járt Bizancban, hanem kereskedelmi jellegű összeköttetések is közrejátszhattak útjában.

Nem lehetetlen, hogy az első polgári jellegű szervezkedés is Gyula udvarából indult ki. Gondoljuk meg, hogy az erdélyi vajdának már vára van: Gyulafejérvár.¹¹ Föltehető, hogy Gyula

⁷ A nomád gallák minden idegent leölnek s csupán a főnököknek vannak vendégbarátjaik. (A. H. Post Afrikanische Jurisprudenz. I. 176.) -- L. a vendégbarátság kivirágzását az Ilias és Odüsseia kulturájában.

⁸ Anonymus c. 57. — L. u. o.: „Ugyanabban az időben, ugyanarról a tájékról jött egy Hetény nevű igen neves vitéz“.

⁹ Konst. Porph. 40 f.; MHK. 128; Pauler Gy. i. m. 75.

¹⁰ Pauler i. m. 100.

¹¹ V. ö. K. K. c. 15.: „Eratque iste Gyula dum magnus et potens, qui civitatem magnam Erdeliu in venatione sua invenerat, quae iam pridem a romanis constituta fuerat“.

nem csupán a behódolt népek földváraira telepedett reá, hanem egyenesen városszerű székhelyet fejlesztett ki, amely mintája lehetett Géza székhelyének, Esztergomnak. Szent István későbbi székhelye is, az általa alapított dunántúli Fejérvár, Gyula székhelyével azonos nevű.

Sarolt férje, Géza, mint elsősorban nomád, de már kereskedéssel is élénkebben foglalkozó nép feje kerül a magyarság élére. Hogy a kereskedelem szempontjából ebben az időben már mennyire fontos, mutatja az, hogy Géza uralkodása alatt már Esztergom a fejedelem székhelye, mely fekvésével a nagy folyón való közlekedést, a korai kereskedelem rendkívül fontos útját biztosítja. Valószínűleg a nyugat felé való kereskedelem intenzívebbé válása hozza magával az eddiginél szorosabb nemzeti, illetve fejedelmi összeköttetéseket. Géza uralkodásának első tette, hogy 12 követet küld Szászországba, Ottó császár udvarába.¹²

A 12-es számból némi következtetéseket vonhatunk le a magyarság átmeneti, nomád kultúrából továbbhaladó kultúrájára nézve. A nomád kultúrákra kedvenc számaik, a 2-es és annak multiplikációi jellemzőek. A 12-es szám tisztelete viszont a babyloniaiak időszámítása, 12 hónapos lunisolaris éve kapcsán terjedt el nyugat felé, föl egészen Skandináviáig.¹³ A kereskedő nomád népeknek van szükségük hosszú vándorútjaikban a csillogos ég pontosabb ismeretére. Egyiptom napéve a földművelés kapcsán — amely az aránylag kisebb időegységet, a *hetet* és annak széteső napjait teszi központi időegységül — csak később válik nyugaton ismertté, mikor a babyloni kereskedelem révén a 12-es szám és annak a társadalmi szokásokban való felhasználása a görögöknél már régen ismeretes.¹⁴ Egyáltalán nem le-

¹² Pauler Gy.: A magyar nemzet története 1301-ig I. 22. Szilágyi: A magyar nemzet története I. 212. Marczali, a hildesheimi és altaichi évkönyvek után. (Thietmar II. 31 S. S. rer. Germ. 38. leg. Ann. Hild. a. a. 973. S. S. rer. Germ. 23 Annales Altahenses Maiores a 973. S. S. rer. Germ. ad Oefele 1891. 11.)

¹³ V. ö. Mahler E. Babylonia és Assyria 253. „Az évnek 12 hóra, a nappalnak és éjjelnek 12—12 órára való oszlása Babyloniából van kölcsönözve”. Később kialakult a hatvanas beosztás, „amely azután a [babyloniai] számrendszerben is kifejezést nyert”. Hammurabi törvényeiben az 58, 111, 202, 234, 255, 274 pontokban szerepel a 60-as szám.

¹⁴ A trójaiak 12 tulkot áldoznak Pallasnak (Ilias VI.). Aias Salamisból, Odysseus Ithakából 12 hajóval jön Trója elé (Ilias II.). Trójában az aszszonyok házában 12 szoba van (Ilias VI.). Neleusnak 12 fia van (Ilias XI.). Achilles a harcban 12 daliát ölt le (Ilias XVIII.). Achilles Patroclus sírján 12 sarju ifjat áldoz fel (Ilias XXIII.). Achilles 12 tulkot érő tripóst tűz ki versenydíjúl (Ilias XXIII.). Hektor holtteste 12 hajnalig marad temetetlen (Ilias XXIV.). Niobének 6 fia és 6 leánya van (Ilias XXIV.); későbbi írónál azonban, valószínűleg a hebdomas elterjedése révén 7 fia és 7 leánya. Hogy a babyloni bolygójárású hét, a hebdomas úgy az egyiptomiakhoz, mint az indiához, perzsákhoz és görögökhöz csak későbbi időkben származott át,

hetetlen tehát, hogy a magyarok is a kereskedelem révén már keletről hozták magukkal a 12-es szám tiszteletét és szokásaikban, így a követek számának meghatározásában Géza idejében alkalmazták.

Az idegen népekkel való intenzívebb érintkezés és szorosabb kapcsolat nyitott utat hazánkban a kereszténységnek. A Bizáncban kereszténnyé lett Gyula magával hozott egy Hierotheos nevű, szentéletű barátot, kit Theophylactos konstantinápolyi patriárka »Turkia« püspökének szentelt fel.¹⁵ Hierotheos „sokat a barbár hamisságról keresztény hitre térített”.¹⁶ Ugyanaz történhetett, mint a kazár birodalomban — ott a zsidó kereskedők, itt a keresztény papok hozzák magukkal az új hitet — az előkelők megtérnek, de maga a nép még egy emberöltőig pogány marad.¹⁷ Mindenesetre Gyula leánya, Sarolt lehetett az, aki férjét, Gézát rávette arra, hogy a politikai eszélyességéből is előírt (most már nem *keleti*, hanem az újabb földrajzi helyzetből adódó *nyugati*) kereszténységet elfogadja és uralomra juttatja. Géza 975-ben egész háza népével együtt fölveszi a német udvar által küldött Brúnó püspök térítő kezdeményezésére a kereszténységet. Az új hitet saját hatalmi körében céltudatos erőszakossággal fogadtatja el „fölötte kegyetlen” azokkal szemben, akik ellenállást tanúsítanak. Ez a hit azonban még teljesen külsőleges, hatalmi jellegű. Géza belsejében megőrzi a nomádok kételkedő és babonákra hajló mentalitását s ez külső cselekvéseiben is kifejezésre jut. Amikor Gézát keresztény püspöke korholja, hogy pogány isteneknek is áldoz, a hatalmas nomád fejedelem göggyével vágja oda: elég gazdag és

arra nézve l. Houzeau: A csillagászat története 381—382. A zsidók is babiloni hatás révén tisztelheték a 12-es számot. Ismaelnek, Jákóbnak 12 fia van, Israelnek 12 törzse. — A rómaiak állítólag Egyiptomból (helyesebben Keletről) hozták a 12 táblás törvényt. A 12-es szám alapján voltak szervezve a legrégibb latin papságok, a Saliusok és az Arvások collegiumai, valamint az etruszk városi szövetségek (Mommsen: A rómaiak története I. 274.).

¹⁵ Pauler i. m. 75. Marczali i. m. 190. — Syclytzés után.

¹⁶ Pauler i. m. 75. Marczali i. m. 190. — Syclytzés után.

¹⁷ A kazárookra nézve lásd Ibn Fadhlán-t (MHK. 214) „A kazárok moszlimokból, keresztényekből, pogányokból állanak, legkevesebb közöttük a zsidó, noha királyuk azok közül való s legtöbb a moszlim és a keresztény, bárha a király s a főurak zsidó valláson vannak”. Mas3udi szerint a „moszlimok alkotják az uralkodó elemet a kazár birodalomban, mert a király testőrei közülök valók”. (MHK. 256.) A zsidók Mas3udi szerint a moszlim tartományokból Harun al Rasid (— 809. K. u.) uralkodása alatt özönlöttek be, majd később (843-ban) a rumi (bizanci) birodalomból menekültek. (MHK. 255.). — A magyarok a hit dolgában engedékenyebb kereskedő kazárok s a rabszolgák révén valószínűleg már Levédiában megismerkedtek a kereszténységgel is s a különböző vallási felfogások mellett köztük a kereszténység is szórványosan elterjedhetett

hatalmas vagyok ahhoz, hogy ezt tehessem.¹⁸ Népe is ilyen, színleg már keresztény, de belsejében még sok tekintetben pogány. A szomszéd cseh (prágai) püspök, Adalbert 994-ben Magyarországon járt, „e nemzet kereszténysége őt nagyon érdekelte”; Rómából „996 körül Sarolttal, a fejedelemsasszonnyal kezdett levelezést”, később szomorúan állapítja meg: „e nő vezetése alatt kezdődött a hit, de a pogánysággal összevegyült ott a megfertőzött vallás és e lagymatag, ernyedtt kereszténység alábbvaló kezdett lenni a barbárságnál”.¹⁹

Az a szerep, amit a kereszténység felvételében Sarolt játszott, csak úgy magyarázható meg, ha előbb megvilágítjuk a nő szerepét a különböző társadalmakban s ezek alapján a magyarság kezdeti fejlődésének különböző szakáiban. A nő helyzete és megbecsülése más a nomád állattenyésztőnél, más a letelepedett földművelőnél s ismét más a kalandozó, harcias kereskedőnél. A pásztorember önmagában is lehet karakter: azzá teszi bátor harciassága, mellyel megvédeni képes tulajdonát, vagyonát s felesége nem más, mint vagyonának egyik értékes része. A földművelő ember jobban reászorul feleségére, mert a földművelésből fakadó vagyon és jólét az asszony irányító segítségével nélkül el nem képzelhető. A Fekete tenger melléki magyarság házassági szokásaiban megállapítható a kétféle társadalmi helyzet közötti átmenet. Gardízi szerint a magyaroknál a vőlegény a menyasszonyért a menyasszony apjának több vagy kevesebb lóból álló vétel-árat (kalymot) fizet, a menyasszony apja viszont a menyasszonynak menyét-, hód-, evet-, nyest-, rókaprémekből álló meghatározott számú (10 darab) hozományt ad.²⁰ A menyasszonyért fizetett vételár nomád népeknél általában szokásos, kifejezése annak, hogy a nő szépsége, előkelő származása folytán, de mint a nomád háztartás hasznos tagja is értéket képvisel.²¹ Az azonban, hogy a menyasszony apja a menyasszonnyal *hozományt* ad és pedig sokszor igen szigorúan meghatározott formában, csupán földművelő és kereskedő népeknél szokásos, ahol a férfi és a nő viszonya bensőbb, szoro-

¹⁸ „Inquit, divitiae mihi habundant et ad haec agenda libera facultas et ampla potestas est” Thietmar M. G. S. S. III 862.

¹⁹ Marczali i. m. 226. Brúnó. Vita S. Adalb. Script. IV. 603. 16. fej.

²⁰ Tagányi Károly: A hazai jogszokások gyűjtéséről, Ethn. XXVIII. (1917) 202. A gróf Kuun Géza által fordított Gardízi szöveg (MHK. 192—193) helyesbítése.

²¹ Hogy a nomád ember az asszonyt mire tartja, arra nézve I. A. Brehm: Az északi sarktól az egyenlítőig. 293: „Ugy megbecsüljük mi a mi feleségeinket, mint a jó poroszkáló paripát, mert egyik is megfizethetetlen, mondá nekem kirgiz barátom”. A kirgiz még szerelmesét is legértékesebb vagyonával, lovával méri: „Mátkám, mátkám, én kis mátkám, Sötét kanca csikaja te”. (Brehm i. m. 255.)

sabb jellegű. Ezáltal jut kifejezésre, hogy mind a két fél a házassággal csupán nyer s a férfi az asszonyt a bensőséges viszony alapján megbecsüli. Asszony = királynő szavunkat a Kaukázus-vidéken az alánoktól vettük át!

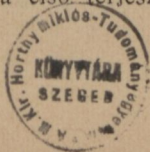
Mindezek mellett a földművelő életforma sem teszi lehetővé, hogy benne női egyéniségek, irányító szerepű női személyiségek fejlődjenek ki. Csupán a kereskedő társadalom s a vele rokon kalandos, vagyis szintén kereskedő *nomád* társadalom alkalmas a női karakterek kibontakoztatására. A vállalkozásokban, kalandozásokban távollevő férj helyett az otthonmaradt asszony vállaira hárul a szerzett vagyon megőrzése, megvédése, gyümölcsöztetése. Az otthonától messze kalandozó, kincseket szerző, ügyes, cseles, de vitéz Odysseusnak, minden kereskedő ember mondabeli példaképének, a szép, hű és okos Penelopeia a felesége, aki fiát gondosan neveli s a vagyonpusztító kérők minden kártevését számon tartja. A kereskedéssel is foglalkozó egyszerűbb társadalmakban már gyakori típus az uralomra termett, eszes, ügyes, politikus asszony.²² A kalandozások idején kerülhettek a magyar társadalom széles rétegei a kereskedő nomád-ság életmódjába s minden bizonnyal ekkor jelent meg először s ettől kezdve lett jellegzetes alaptípus az eszes, határozott, magát, férjét és vagyonát megbecsülő és megőrző „kardos asszony”. Nem véletlen tehát, hogy ekkor jelenik meg a magyar történelem első női egyénisége: *Sarolt*.

A magyarság honfoglalás utáni letelepedésekor a X. században az asszony súlya a családban és a társadalomban föltétlenül méginkább megnövekedett. Ő lehetett az, aki a biztosabb hasznót nyújtó intenzívebb földművelés szavait és módjait átvette a jórészt szláv nyelvű rabszolgáktól és belső eselédtségtől.²³ Ugyancsak az asszonyok lehettek a kereszténység elfogadásának előkészítői is.²⁴

²² L. pl. Babyloniában Semiramis mesealakját. A babyloniaknál az asszony már Hammurabi korában hozományt kap. (Mahler: Babylonia és Assyria 115.) — L. az egyiptomi történetben Hatsepszutot és Nitokrist; Hatsepszut idejére esik a Punt (Dél Arábia) felé irányuló nagy kereskedelmi vállalat (Mahler: Az ókori Egyiptom 68.)

²³ L. Hóman—Szekfü: Magyar történet I. 167. „A földet művelő, erdőirtó szolganépség hasznos és az úrnak jövedelmező kulturmunkát végzett s megkedveltette a magyarokkal az intenzívebb mezei gazdálkodást”. U. o. „A honfoglalás előtt frank vagy bolgár államszervezetben élt szláv szolgálók, külföldről hozott foglyaik s a nyugati és bizánci udvarokkal való közvetlen érintkezés révén új fogalmakkal ismerkednek meg s ezek felőlésére idegen — szláv és német — szavakat vesznek át (*molnár, ablak, ajtó, oszlop, asztal, nyoszolya, cső, csöbör, villa, kapca, deszka, borona, kasza, járom, gereben, rozs, csép, lencse, ecet, borostyán, számár, galamb, gerlice, bolha, csuka, igríc stb.*)”.

²⁴ Hogy az erdélyi Saroltnak és magával hozott háza népének a kereszténység és a földműves kultúra első terjesztésében különösen jelen-

A nomád állapotból alig hogy kialakult, de már élénken kereskedő társadalom fejedelmi képviselőjeként áll előttünk Gézának és Saroltnak egymást kiegészítő, de egymáshoz anynyira hasonlatos alakja. Sarolt, ép úgy mint férje, szilaj, szenvedélyes természet. Gézáról írják a krónikák, hogy „fölötte kegyetlen ember volt és sokat ölt meg hirtelen haragjában” s „mídon keresztény lett, dühöngött alattvalói ellen”, Saroltról pedig, hogy szerfölött ivott, katona módjára ülte meg a lovat és egyszer dühös indulatában egy embert agyonütött.²⁵ De ez az asszony parancsolni is tudott, mintha férfi volna s befolyást gyakorolni férjére úgy, hogy „annak birtoka, uralma voltaképen övé volt”.²⁶ Az a körültekintő politika, mellyel Géza és Sarolt az elfogadott új hit megerősítését s a vagyon és hatalom biztosítását egyaránt szem előtt tartják, azt mutatja, hogy nomádos szélsőségeik mellett is e két ember már magasabb kultúrfokot képvisel. Politikájuk tengelye az, hogy keresztény hitben nevelt fiuknak, Istvánnak az utódlást mindenképp biztosítsák. A vezérek és a nép Géza unszolására már életében elismerték fiatal utódját fejedelmüknek.²⁷ Az ágak és nemek szerint szét-szórva élő magyarságnál — amely már keleten is a legvitézebb, legtekintélyesebb, férfikorban lévő törzsfőt választja fejedelméül — a hatalom nyomása alatt történt beleegyezéssel még nem volt eléggé biztosítva az utódlás. Géza és Sarolt e hézagokat ügyes házassági politikával fonják össze erős, összetartó szövetté: fiuk házasságával a leghatalmasabb külső szomszéd, a bajor felé fordulnak. Az új családi szövetség célja az, hogy a nemzetben még meg nem erősödött egyenes

tős hatása lehetett, az abból is kitűnik, hogy az általánosabb jellegű egyházi fogalmak közül elég sok *bolgár-szláv* szó jött át nyelvünkbe. (*Kereszt, feszület, oltár, barát, zarándok, keresztel, koma, vecsernye, zsolozsma, karácsony, szent, angyal.*) A hét szavai szintén bolgár-szláv eredetűek és a földművelés fokozottabb megindulására mutatnak (*szerda, süket [csütörtök], péntek, szombat*). Az egyház belső életére vonatkozó kifejezések viszont pannoniai szláv közvetítéssel gyarapították nyelvünket (*advent, almizsna, apát, apostol, bérnül, cella, cinterem, csuka, diák, eretnek, esepes, husvét, kámsza, malaszt, orgona, paradicsom, parázna, pilis, plebános, pokol, pünkösöd, remete*). Ehhez járult később a cseh, német és olasz térítők és bevándorlók hatása (cseh *dusnok, érsek*, olasz *ereklve, pogány* stb.). Itt is az történt, hogy az átvétel a kereskedelem révén az egyházi élet s a földművelés általános kifejezéseivel indul meg s később terjednek el a belsőbb egyházi élet s az intenzívebb földművelés kifejezései. (V. ö. Hóman—Szekfü: Magyar történet. I. 170. Melich J. A magyar nyelv szláv jövevényei. MNyK. 289. skk.)

²⁵ Gézáról I. Thietmar IX. 4. Saroltról Marczali i. m. 210. Brunó, Vita S. Adalberti 23 feje. Script. N. K. 607. után.

²⁶ L. Bruno i. h. és Pauler Gy. A magyar nemzet története 1301-ig I. 22.

²⁷ Pauler Gy. Magy. Nemz. tört. Szt. Istv. 110. Legenda maior c. 3. Leg. maior c. 5. után.

öröklési rendet s vele a nyugatias kereszténységet szilárdítsák, az elszakadásra és támadásra mindig kész hatalmas törzsfők és más, a pogánysághoz szító urak előtt félelmissé tegyék s egyúttal a külföldi esetleges támadást is leszereljék. István feleségével, bajor Gizellával, aki „a római császárok kiterjedt rokon-ságából való“, 996-ban nem csupán térítők, hanem vitéz kalandorok, új vendégbarátok jönnek be, akik kincs- és hatalomvágyban a politikus házaspárral tulajdonkép lelki rokonok. A bajor Wecelint, a sváb Huntot és Pázmánt, a tanbergi Tibcltot, Géza szívesen fogadja, birtokokat adományoz nekik és részben ők lesznek azok, akik István uralmát a fellázadt magyarok ellen megvédelmezik. Géza és Sarolt leányaival is hasonló politikát követ. 986-ban nőül adja az egyiket a keresztény hitre tért lengyel Miciszláv fiához, a későbbi vitéz Boleszlávhoz, a másikat pedig a kazár (kabar) törzsből származó Abához, hogy így az új hatalom: István uralma kelet felől is biztosítva legyen.²⁸ A három házassággal kezdetét veszi az Árpádok nagyszerű, nyugat és kelet felé egyformán tekintő házassági politikája.

Az elsőszülött utód hatalmának, tekintélyének s gazdagságának biztosításával a fejedelmi házaspár összes céljai végső befejezést nyernek. Nem kitünőleg családi jellegű célkitűzés volt ez, ahol a család, a hatalmas dinasztia java lebeg a család-fő s a családtagok szeme előtt — amint késői századok mulva a Habsburgoknál — hanem a harcias nomád törzsfő patriarchalis gondoskodása kapcsolódik a hatalmas és vagyonszerző kereskedő öröklést biztosító politikájával.

Géza és Sarolt a második étappe-ot jelentik a magyar történetben a nagy egyéniségek, lángelmék vonalán. Az a mód, ahogyan a fejedelmi hatalmat s vele a szétesett magyarság egységét helyreállították, a kereszténység felvételének döntő elhatározását keresztülvitték s Szent István történeti feladatának lehetőségeit megteremtették, lángelméjű egyéniségek alkotását mutatja. Gyér adataink mellett nem tudjuk lemérni, hogy kettőjük közül ki volt a határozottabb, a lángelműbb egyéniség: Sarolt nem kevésbbé lehetett az, mint Géza. A mi számunkra, de valószínűleg a saját koruk számára is ketten jelentik egy lángelme egyéniségét és alkotó munkáját.

Talán szokatlan a lángelméket ilyen kettősségben felfogni. A saját korunk szemléletmódja az, ami megtéveszt, félrevezet bennünket. Mint emberideált keressük akár a multban, akár a jelenben a nagy egyéniségeket, akik képesek nagyszerű célokat kitűzni s mindennel dacolva eredményesen véghez is vinni. Az ilyen felfogás azonban alig más, mint emberies roman-

²⁸ V. ö. K. K. 44 Flor. II. 146. és Thietmar N. 58.

alt. / 10 XB 73661

tika, az individuum túlzó kieri. Mindenesetre szép és tökéletes dolog célhoz érni, folyton a saját akaraterőnk által vezettetve. Vannak azonban helyzetek, amelyek egyenesen megkövetelik a munkatársat, a külső segítséget. Vannak feladatok, melyeket csupán egy és vannak feladatok, amelyeket csupán több ember tud véghezvinni. Ilyenkor a lángelme úgy segít magán, hogy szövetségeseket keres, akik nélkül gyakran nem is tudta volna egyénisége és alkotása teljes harmóniáját kifejleszteni. Bizonyos korokban a fejedelem vagy a politikus nem érnek el nagyszerű sikereket másként, minthogy elsőrangú segítőtársuk, esetleg női másuk van, aki a maga nemében szintén lángelme s aki sokszor a társ időelőtti kidöltével maga ér el a vállalt irányban nagyszerű sikereket.

Az egyiptomi Hatsepszut és Nitokris, a babyloni Semiramis, az orosz Igor felesége Olga, aki fölveszi a kereszténységet s akiről unokája Vladimir bojárjai úgy emlékeznek meg, mint a halandók legbölcsebbikéről, ezek közül való. Géza és Sarolt — akiknek bölcsessége elfogadtatta velünk a kereszténységet — első kivirágoztatói egy magasabb, fejlettebb kultúrának, s méltán állanak úgy előttünk, mint két, egymást nagyszerűen kiegészítő lángelme!

X 69268